

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕПРЕСИВНИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ВИСОКОГО РІВНЯ КОРУМПОВАНОСТІ

© 2017 АБРАМОВ Ф. В.

УДК 330.1

Абрамов Ф. В. Ефективність репресивних антикорупційних заходів в умовах високого рівня корумпованості

Метою цієї статті є визначення ефективності репресивних антикорупційних заходів в умовах високого рівня корумпованості. Показано, що формальні правила, що регулюють запровадження репресивних заходів боротьби з корупцією, характеризуються значним рівнем цільової не-ефективності формальних правил. Через ігнорування причин виникнення та поширення корупції – неефективності формальних правил – репресивні антикорупційні заходи принципово неспроможні досягти відчутного зменшення рівня корумпованості. Доведено, що, крім значної цільової неефективності, репресивні антикорупційні заходи потенційно можуть стати причиною зростання рівня корумпованості внаслідок зловживання чиновниками-контролерами своїми службовими обов'язками та поширення внутрішньої корупції в антикорупційних установах. Розглянуто потенційні загрози непідконтрольності антикорупційних структур іншим контролюючим установам. Показано, що в умовах високого рівня корумпованості репресивні антикорупційні заходи можуть призвести до поширення імітування антикорупційної діяльності.

Ключові слова: корупція, транзакційні витрати бюрократичних процедур, репресивні антикорупційні заходи.

Бібл.: 16.

Абрамов Федір Володимирович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри загальної економічної теорії, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (вул. Кирпичова, 2, Харків, 61002, Україна)

E-mail: Abramov@kpi.kharkov.ua

УДК 330.1

Абрамов Ф. В. Эффективность репрессивных антикоррупционных мер в условиях высокого уровня коррумпированности

Целью данной статьи является определение эффективности репрессивных антикоррупционных мер в условиях высокого уровня коррумпированности. Показано, что формальные правила, регулирующие применение репрессивных методов борьбы с коррупцией, характеризуются значительным уровнем целевой неэффективности формальных правил. Из-за игнорирования причин возникновения и распространения коррупции – неэффективности действующих формальных правил – репрессивные антикоррупционные меры принципиально неспособны достичь существенного уменьшения уровня коррумпированности. Доказано, что кроме значительной целевой неэффективности репрессивные антикоррупционные методы потенциально могут стать причиной увеличения уровня коррумпированности вследствие злоупотребления чиновниками-контролерами своими служебными обязанностями и распространения внутренней коррупции в антикоррупционных структурах. Рассмотрены потенциальные угрозы неподконтрольности антикоррупционных структур прочим контролирующим организациям. Показано, что в условиях высокого уровня коррумпированности репрессивные антикоррупционные меры могут привести к распространению имитации антикоррупционной деятельности.

Ключевые слова: коррупция, транзакционные издержки бюрократических процедур, репрессивные антикоррупционные мероприятия.

Библ.: 16.

Абрамов Федор Владимирович – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры общей экономической теории, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт» (ул. Кирпичева, 2, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: Abramov@kpi.kharkov.ua

UDC 330.1

Abramov F. V.

The Efficiency of Repressive Anti-Corruption Measures in Conditions of High-Level Corruption

The article is aimed at determining the efficiency of repressive anti-corruption measures in conditions of high-level corruption. It is shown that the formal rules regulating the use of repressive methods of countering corruption are characterized by a significant level of the target inefficiency of formal rules. Resulting from ignorance as to the causes of both occurrence and spread of corruption – the inefficiency of the current formal rules – repressive anti-corruption measures are fundamentally incapable of achieving a significant reduction in the level of corruptness. It has been proved that, in addition to significant target inefficiency, repressive anti-corruption methods can potentially lead to increased levels of corruption because of abusing by supervisory officials of their official duties and the spread of internal corruption within anti-corruption structures. The potential threats from the uncontrolled anti-corruption structures towards other controlling organizations were considered. It is shown that in conditions of high-level corruption repressive anti-corruption measures can lead to expansion of imitation of anti-corruption activity.

Keywords: corruption, transaction costs of bureaucratic procedures, repressive anti-corruption measures.

Bibl.: 16.

Abramov Fedir V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of General Economic Theory, National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» (2 Kyrpychova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: Abramov@kpi.kharkov.ua

Активній боротьбі з корупцією приділяється пильна увага не лише з боку міжнародної спільноти, але й з боку національних урядів. У багатьох країнах із високим рівнем корумпованості створюються спеціалізовані антикорупційні структури й антикорупційні суди. Все це вказує на те, що відповідні уряди та суспільства не лише розуміють небезпеку корупції, але прикладають багато зусиль на боротьбу з нею. У подібних умовах актуальності набуває вже не стільки визначення рівня корумпованості чи оцінка на-

слідків корупції для суспільства та економіки країни, скільки оцінка ефективності застосованих антикорупційних заходів.

З середини минулого сторіччя дослідження з корупції стають звичайними для економічної літератури. Дослідження присвячуються як пошуку причини виникнення та поширення корупції [1–4], так і впливу корупції на окремі сфери суспільного й економічного життя: економічне зростання [5; 6], розподіл доходів [7], інвестиційну привабливість країни [8; 9]. Також значна

увага приділяється дослідженню взаємозв'язку корупції і тіншової економіки [10], іншим проблемам [11–13]. Загальною ж рисою більшості робіт на сучасному етапі досліджень є те, що корупція розглядається саме як першопричина багатьох негативних явищ.

Метою цієї статті є визначення ефективності репресивних антикорупційних заходів в умовах високого рівня корумпованості.

Сьогодні, як у суспільстві, так і в наукових колах, домінує хибне уявлення про корупцію як цілковито зовнішній щодо інституціональної структури суспільства фактор, що значною мірою й обумовлює поширеність репресивних заходів боротьби з нею.

Але, як нами було показано раніше [14], основною причиною виникнення та поширення корупції є неефективність чинних формальних правил, що, з *одного боку*, підвищують рівень трансакційних витрат бюрократичних процедур, пов'язаних з їх проходженням, а з *іншого* – надають чиновнику, що уповноважений контролювати дотримання клієнтом вимог чинних формальних правил, широкі дискреційні повноваження. Саме це і стає основою корупційної угоди між клієнтом і чиновником: чиновник в обмін на хабар дозволяє клієнту не дотримуватись всіх вимог чинних формальних правил, тим самим зменшуючи рівень його трансакційних витрат бюрократичних процедур. Фактично корупція виступає як неформальний механізм адаптації до неефективних чинних формальних правил.

Через це будь-які антикорупційні заходи, що нездатні усунути вади чинних формальних правил, також неспроможні й зменшити рівень корумпованості. Проте було б занадто оптимістично вважати, що єдиною проблемою застосування заходів боротьби з корупцією, побудованих на хибних уявленнях про причини її виникнення, буде їх нульова ефективність. Небезпека полягає в тому, що згадані заходи вже самі собою здатні призвести до значних негативних наслідків, тобто боротьба з корупцією може виявитись небезпечнішою за саму корупцію.

Основною проблемою репресивних антикорупційних заходів є ігнорування високого рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур, внаслідок чого у хабародавця (клієнта корупційної угоди) зберігається стимул до укладання корупційної угоди. Також репресивні антикорупційні заходи неспроможні ні позбавити чиновника можливості надавати корупційні послуги, ні змусити його відмовитись від укладання корупційної угоди.

Для корумпованих чиновників введення репресивних антикорупційних формальних правил може підвищити як імовірність викриття корупційного злочину, так і розміри штрафних санкцій. В будь-якому випадку, це означатиме для чиновника підвищення рівня його корупційних трансакційних витрат і меншу привабливість надання корупційних послуг. Проте це ще не гарантуватиме того, що чиновник відмовиться від укладання з клієнтами угоди щодо надання корупційних послуг. І проблема тут зовсім не в тому, що корупційна справа

може розсипатися ще до суду, що притаманно для країн із високим рівнем корумпованості: чиновник, вирішуючи, укласти йому з клієнтом корупційну угоду чи ні, порівнює рівень своїх корупційних трансакційних витрат (що складаються з трансакційних витрат корупційної угоди та суми очікуваних штрафних санкцій) з сумою потенційного хабаря чи його еквіваленту і відмовиться від угоди лише тоді, коли корупційні трансакційні витрати перевищуватимуть потенційний хабар. Тому у тих випадках, коли неефективні чинні формальні правила надають можливість чиновнику отримувати надзвичайно високі корупційні доходи, штрафні санкції можуть виявитись недостатніми для того, щоб утримати чиновника від укладання корупційної угоди.

Крім того, під час укладання корупційної угоди чиновник враховує не лише суму штрафних санкцій, але й імовірність того, що його корупційна діяльність буде викрита. У випадку високого рівня корумпованості імовірність того, що корупційні діяння цього чиновника будуть викриті, надзвичайно низька: навіть якщо припустити, що чиновники-контролери в антикорупційних установах чесні та не беруть хабарі, за високого рівня корумпованості у них не буде фізичної можливості перевірити всіх чиновників. Тому навіть високі штрафні санкції будуть безсилі, якщо імовірність виявлення корупційного злочину буде дорівнювати нулю.

Таким чином, змусити чиновника відмовитись від укладання корупційної угоди, застосовуючи репресивні заходи, можна лише в тому випадку коли за укладання корупційної угоди будуть передбачені достатньо високі штрафні санкції, а також будуть виявлятися практично всі випадки укладання подібних угод. І якщо виконання першої вимоги не складає великих проблем, то забезпечити високий рівень виявлення корупційних угод, в умовах високого рівня корумпованості, практично неможливо.

Більш небезпечною проблемою репресивних антикорупційних заходів є рівень корумпованості у контролюючих установах. Ключовим елементом будь-яких репресивних антикорупційних формальних правил є проведення перевірок чиновників на причетність їх до укладання корупційних угод. Подібні перевірки зазвичай покладаються на чиновників-контролерів відповідних контролюючих установ і кожного разу, коли пропонується посилити відповідальність за хабарництво або створити додаткову антикорупційну структуру, неявно припускається, що чиновники-контролери, які працюватимуть у новоствореній антикорупційній структурі, не будуть корумпованими. Проте це припущення є сумнівним: чиновники контролюючої установи такі ж самі люди, як і чиновники, що підлягають перевірці та керуються тими ж самими стимулами.

Так, дійсно, претенденти на посаду чиновників-контролерів у контролюючих установах проходять більш ретельний відбір, ніж звичайні чиновники, особливо у новостворених антикорупційних структурах. Але низка факторів змушує взяти під сумнів можливість відбору абсолютно чесних чиновників.

По-перше, реальний світ – це світ ненульових трансакційних витрат, в тому числі й ненульових витрат вимірювання. Тому незалежно від формальних вимог, що висуваються до претендентів, процедури конкурсу та складу конкурсної комісії, помилки під час вимірювання моральних якостей претендентів неминучі, через що посаду може отримати корумпований чиновник.

По-друге, необхідною умовою успішного відбору чесних чиновників є абсолютна чесність членів конкурсної комісії, бо інакше корумповані претенденти зможуть просто придбати посаду у корумпованих же членів конкурсної комісії. Відповідно, утворюється зімкнене коло: для успішного пошуку чесних чиновників-контролерів необхідно якимось чином відібрати чесних членів конкурсної комісії, пошук яких також ускладнюється зазначеною вище проблемою ненульових витрат вимірювання.

Крім того, постає питання: якщо припустити можливість успішного відбору чесних чиновників, то навіщо відбирати чесних чиновників-контролерів і створювати відповідні установи, коли можна підібрати чесних чиновників первинної ланки, а отже, позбутися корупції без жодних витрат на антикорупційні структури.

Таким чином, відбір до антикорупційних органів абсолютно чесних чиновників-контролерів можливий лише в уявному світі нульових трансакційних витрат за умови, що до складу конкурсної комісії, своєю чергою, також не втерлися любителі хабарів. Отже, немає жодних підстав вважати, що чиновники контролюючої установи не є корумпованими.

Покладання ж функцій контролю на корумпованих чиновників-контролерів не сприятиме зменшенню рівня корумпованості через низьку ефективності перевірок і небезпеку перевищення чиновниками-контролерами службових повноважень.

Низька ефективність перевірок пов'язана з тим, що, виявивши факт укладання корупційної угоди, корумпований чиновник-контролер може приховати цей факт, отримавши хабар від спійманого ним чиновника. Звісно, можна спробувати запобігти цьому в дусі репресивних заходів, створивши ще одну додаткову ланку контролюючих установ, чийм основним завданням буде моніторинг діяльності чиновників-контролерів, але це не розв'яже проблеми, бо чиновники-контролери зможуть так само відкупитися від контролерів вищої інстанції, як і звичайні чиновники можуть відкупитися від чиновника-контролера. Єдиним результатом подібних «перевірок» буде перерозподіл корупційних доходів і підвищення рівноважної суми хабаря на ринку корупційних послуг, і замість очікуваного зменшення рівня корумпованості суспільство отримує його зростання через додаткові випадки корупції у численних антикорупційних установах.

Ще більш небезпечним наслідком репресивних антикорупційних заходів є можливість перевищення чиновниками-контролерами своїх службових повноважень. В умовах високого рівня корумпованості,

коли більшість чиновників бере хабарі, у чиновників-контролерів немає фізичної можливості для тотальної перевірки всіх чиновників. Замість цього встановлюється певна процедура, за якою й обираються чиновники, що підлягають перевірці. Це можуть бути перевірки: за чергою, за скаргою постраждалих громадян, на підставі сумнівної декларації, навмання і т. д. Або ж корумпований чиновник-контролер може зосередитися на перевірці найбільш «прибуткових» корупціонерів, тих хто має значні корупційні доходи та може давати великі хабарі чиновнику-контролеру. Чиновник-контролер також може виконувати «замовні» перевірки, звільняючи прибуткові посади для своїх клієнтів, або навіть фальсифікувати результати перевірок, якщо чиновник не є хабарником але має достатньо великі доходи, щоб сплатити хабар чиновнику-контролеру.

Поєднання високого рівня корумпованості з репресивними заходами боротьби можуть дати ще більш неочікувані результати. Найцікавішим є те, що за цих умов у боротьбі з корупцією стають зацікавлені самі корумповані чиновники.

Так, публічне позиціонування себе як борця з корупцією надає корупціонеру певний імунітет: якщо чиновника буде спіймано на гарячому, він зможе легко використати власну «репутацію» для звинувачення слідчих у розправі або помсти за свою антикорупційну діяльність. Більш того, репресивні заходи боротьби можуть застосовуватись не лише проти корумпованих чиновників, але й самими корупціонерами у власних інтересах.

Зазвичай у країнах з високим рівнем корумпованості, де застосовуються репресивні заходи, громадські активісти дуже часто звинувачують правоохоронні структури в тому, що корупційні справи дуже рідко закінчуються обвинувальними вирокami у судах. Через це у суспільстві може скластися враження про цілковиту безкарність корупціонерів. Проте навіть і без вироку суду звинувачення у корупції будуть мати для чиновника негативні наслідки, хоча й не обов'язково змусять його відмовитись від корупційних дій у майбутньому.

Небезпечним в цьому є те, що негативні наслідки для чиновника настають незалежно від того, чи будуть доведені звинувачення у корупції та чи були взагалі підстави для таких звинувачень. Навіть якщо чиновник не був корумпований та його непричетність до корупційних діянь буде доведена, публічне звинувачення у корупції може призвести до уповільнення в просуванні по кар'єрних сходах або навіть втрати місця. Саме цим й може скористатися корумпований чиновник для досягнення своїх цілей.

Використовуючи безпідставні звинувачення, корумпований чиновник може позбутися, наприклад, чесного колеги, що псує корупційні схеми, або ж конкурента на прибуткову посаду. При цьому корупціонер мало чим ризикує. Притягнути його до відповідальності за наклеп практично неможливо. Навіть якщо безпідставність його звинувачень буде доведено, корупціонер завжди зможе заявити, що спроба притяг-

нути його до відповідальності за наклеп – це чергова спроба розправи з боку корумпованих опонентів.

В усіх цих випадках мається на увазі не справжня антикорупційна діяльність, а імітування її зовнішніх ознак: публічне засудження корупції, поливання брудом спійманих на хабарі колег і заклики до негайного заснування ще однієї установи або комітету, або громадської організації для остаточного подолання корупції. Очевидно, що сторонньому спостерігачу дуже складно відрізнити таку імітацію від справжньої боротьби з корупцією, корупціонеру ж імітація антикорупційної діяльності практично нічого не варта порівняно з очікуваними перевагами.

Навіть якщо чиновник не є корумпованим, імітація боротьби з корупцією може приносити певні бонуси. Завдяки подібній імітації чиновники можуть приховувати власні помилки та неналежне виконання службових обов'язків. Наприклад, відсутність ліків у медичних закладах високопосадовці від медицини можуть спробувати пояснити необхідністю руйнування старих корупційних схем у сфері закупівель лікарських засобів та спробувати виставити це за ознаку ефективності своєї роботи.

Також не можна не зупинитися на двох інших «антикорупційних» заходах, що формально не відносяться до репресивних «антикорупційних» заходів, але доволі часто застосовуються разом з ними, це: непідконтрольність антикорупційних установ будь-яким іншим установам та завищений рівень заробітної плати співробітників антикорупційних установ.

Непідконтрольність антикорупційних установ пояснюється необхідністю захистити чесних співробітників антикорупційних установ від можливого тиску з боку корумпованих високопосадовців, що може приймати форму як політичного, так і силового тиску. Проте подібна точка зору є необґрунтованою та доволі суперечливою. Так, наприклад, Клітгаард [15] вказує на відсутність підзвітності як на один з чинників поширення корупції.

Дійсно, не можна не погодитись з тим, що робота чиновників-контролерів зустріне активний супротив з боку корумпованих можновладців, що мають достатньо важелів не лише для саботажу антикорупційної роботи, але й для створення суттєвого політичного та силового тиску на співробітників антикорупційних установ. Але також не можна забувати про те, що антикорупційним установам надаються достатньо широкі повноваження, принаймні, не менші ніж у інших силових структурах, що дуже легко можуть бути використані чиновниками-контролерами для досягнення своїх власних цілей.

Враховуючи принципову неможливість (як було показано вище) відбору до лав антикорупційних установ абсолютно чесних співробітників, стає очевидним, що запровадження непідконтрольності антикорупційних установ усуває останній запобіжник проти корупційних зловживань із боку чиновників-контролерів. Отже, для захисту співробітників антикорупційних установ від

можливого політичного та силового тиску варто застосувати інші, менш небезпечні заходи.

Навіть якщо припустити, що співробітники антикорупційних установ некорумповані та порушують не ефективно законодавство виключно для припинення злочинної діяльності корупціонерів, то постає питання: чи готове суспільство миритися з беззаконням заради боротьби з корупцією, і якщо так, то чи варте поваги подібне суспільство?

Необхідність підвищення рівня заробітної плати співробітників антикорупційних установ аргументується тим, що, з *одного боку*, висока заробітна плата забезпечує чиновнику прийнятний рівень життя, а отже, надає йому можливість прожити без хабарів, а з *іншого* – зростає імовірність того, що чиновник відмовиться від запропонованого хабаря через побоювання втратити високу заробітну плату.

Слабким місцем цього заходу є те, що чиновник, приймаючи рішення щодо укладання корупційної угоди, звертає увагу не стільки на абсолютні розміри своєї заробітної плати, скільки на різницю між корупційними доходами та легальним заробітком. Інакше кажучи, щоб цей захід дійсно відвернув чиновника від укладання корупційної угоди, його заробітна плата має не лише перевищувати заробітну плату, яку чиновник отримував би у недержавному секторі, але й перевищувати потенційні корупційні заробітки (з урахуванням штрафних санкцій і можливою втратою місця та відповідного окладу). Більш того, завищена заробітна плата неодмінно має призвести до зростання конкуренції серед претендентів на посаду чиновника-контролера, що створює сприятливі умови для поширення внутрішньої корупції в антикорупційних органах – продажу претендентам високооплачуваних посад за хабарі.

З огляду на вище викладене, можна впевнено стверджувати, що формальні правила, що регулюють запровадження репресивних заходів боротьби з корупцією, характеризуються високим рівнем цільової неефективності формальних правил [16].

Чому ж, незважаючи на надзвичайну неефективність, здатність породжувати додаткові негативні явища та значні витрати на утримання контролюючих органів, репресивні антикорупційні заходи продовжують активно застосовуватись?

Цьому є дві причини. *По-перше*, незалежно від результатів участь у реалізації репресивних антикорупційних заходів може принести багато переваг, як то: політична реклама, висока заробітна плата (для чиновників-контролерів) та інші розглянуті нами вище бонуси. Крім того, сама ідея репресивних заходів є дуже простою та не вимагає від активіста значних здібностей. *По-друге*, витрати, пов'язані з реалізацією репресивних антикорупційних заходів, несуть не самі антикорупційні активісти, політики та чиновники-контролери, а суспільство в цілому. Пересічні ж члени суспільства, на яких лягає весь тягар із фінансування цих заходів, не вимагають застосування альтернативних антикорупційних заходів не лише через високий рівень витрат колективної дії, але

й через кричуще низький рівень економічної необізнаності та потужну агітацію з боку антикорупційних активістів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, в умовах високого рівня корумпованості репресивні антикорупційні заходи мають такі недоліки.

По-перше, репресивні заходи не дозволяють досягти поставленої мети – суттєвого зниження рівня корумпованості – через нездатність усунути справжню причину поширення корупції: неефективність чинних формальних правил.

По-друге, через свою недовірливість ці заходи вимагають суттєвих витрат на утримання відповідних репресивних органів.

По-третє, замість зменшення рівня корумпованості репресивні заходи можуть призводити до перерозподілу корупційних доходів та/або створюють нові джерела їх надходження.

По-четверте, активне застосування репресивних антикорупційних заходів може спровокувати імітацію чиновниками та громадськими діячами їх зовнішніх ознак для власних корисних цілей. ■

ЛІТЕРАТУРА

- Pellegrini L., Gerlagh R.** Causes of corruption: a survey of cross-country analyses and extended results. *Economics of Governance*. 2008. № 3, vol. 9. P. 245–263.
- Blackburn K., Sarmah R.** Corruption, development and demography. *Economics of Governance*. 2008. № 4, vol. 9. P. 341–362.
- Ivlevs A., Hinks T.** Global economic crisis and corruption. *Public Choice*. 2015. № 3–4, vol. 162. P. 425–445.
- Angeles L., Neanidis K.** The Persistent Effect of Colonialism on Corruption. *Economica*. 2015. № 326, vol. 82. P. 319–349.
- Haque M., Kneller R.** Corruption clubs: endogenous thresholds in corruption and development. *Economics of Governance*. 2009. № 4, vol. 10. P. 345–373.
- Mauro P.** Corruption and Growth. *The Quarterly Journal of Economics*. 1995. № 3, vol. 110. P. 681–712.
- Gyimah-Brempong K., de Camacho S.** Corruption, Growth, and Income Distribution: Are there Regional Differences? *Economics of Governance*. 2006. №3, vol. 7. P. 245–269.
- Wheeler D., Mody A.** International Investment Location Decisions: The Case of U.S. Firms. *Journal of International Economics*. 1992. № 1–2, vol. 33. P. 57–76.
- Henisz W.** The institutional environment for multinational investment. *Journal of Law, Economics and Organization*. 2000. № 2, vol. 16. P. 334–364.
- Goel R. K., Saunoris J. W.** Global corruption and the shadow economy: spatial aspects. *Public Choice*. 2014. № 1–2, vol. 161. P. 119–139.
- Liu Y., Feng H.** Tax structure and corruption: cross-country evidence. *Public Choice*. 2015. № 1–2, vol. 162. P. 57–78.
- Yao S.** Privilege and Corruption: The Problems of China's Socialist Market Economy. *American Journal of Economics and Sociology*. 2002. № 1, vol. 61. P. 279–299.
- Mitchell D. T., Campbell N. D.** Corruption's Effect on Business Venturing Within the United States. *American Journal of Economics and Sociology*. 2009. № 5, vol. 68. P. 1135–1152.
- Абрамов Ф. В.** Трансакційні витрати корупційної угоди. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. Темат. вип. «Технічний прогрес і ефективність виробництва». 2005. № 1. С. 273–282.
- Klitgaard R.** Adjusting to reality: Beyond «State versus market» in economic development. San Francisco: ICS, 1991. 327с.
- Абрамов Ф. В.** Критерии эффективности формальных правил и их влияние на экономическое развитие. *Вісник Одеського національного університету*. 2011. Т. 16, Вип. 20. С. 7–13.

REFERENCES

Abramov, F. V. "Kriterii effektivnosti formalnykh pravil i ikh vliyaniye na ekonomicheskoye razvitiye" [Criteria for the effectiveness of formal rules and their impact on economic development]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 16, no. 20 (2011): 7-13.

Abramov, F. V. "Transaksiini vytraty koruptsiinoi uhody" [Transaction costs of a corrupt transaction]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "Kharkivskiy politekhnichnyi instytut"*. Thematic issue "Tekhnichniy prohres i efektyvnist vyrobnytstva", no. 1 (2005): 273-282.

Angeles, L., and Neanidis, K. "The Persistent Effect of Colonialism on Corruption" *Economica* vol. 82, no. 326 (2015): 319-349.

Blackburn, K., and Sarmah, R. "Corruption, development and demography". *Economics of Governance*, vol. 9, no. 4 (2008): 341-362.

Goel, R. K., and Saunoris, J. W. "Global corruption and the shadow economy: spatial aspects". *Public Choice*, vol. 161, no. 1-2 (2014): 119-139.

Gyimah-Brempong, K., and de Camacho, S. "Corruption, Growth, and Income Distribution: Are there Regional Differences?" *Economics of Governance*, vol. 7, no. 3 (2006): 245-269.

Haque, M., and Kneller, R. "Corruption clubs: endogenous thresholds in corruption and development". *Economics of Governance*, vol. 10, no. 4 (2009): 345-373.

Henisz, W. "The institutional environment for multinational investment". *Journal of Law, Economics and Organization*, vol. 16, no. 2 (2000): 334-364.

Ivlevs, A., and Hinks, T. "Global economic crisis and corruption". *Public Choice*, vol. 162, no. 3-4 (2015): 425-445.

Klitgaard, R. *Adjusting to reality: Beyond «State versus market» in economic development*. San Francisco: ICS, 1991.

Liu, Y., and Feng, H. "Tax structure and corruption: cross-country evidence". *Public Choice*, vol. 162, no. 1-2 (2015): 57-78.

Mauro, P. "Corruption and Growth". *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 110, no. 3 (1995): 681-712.

Mitchell, D. T., and Campbell, N. D. "Corruption's Effect on Business Venturing Within the United States". *American Journal of Economics and Sociology*, vol. 68, no. 5 (2009): 1135-1152.

Pellegrini, L., and Gerlagh, R. "Causes of corruption: a survey of cross-country analyses and extended results". *Economics of Governance*, vol. 9, no. 3 (2008): 245-263.

Wheeler, D., and Mody, A. "International Investment Location Decisions: The Case of U.S. Firms". *Journal of International Economics*, vol. 33, no. 1-2 (1992): 57-76.

Yao, S. "Privilege and Corruption: The Problems of China's Socialist Market Economy". *American Journal of Economics and Sociology*, vol. 61, no. 1 (2002): 279-299.